

סוג הבחינה: א. בגרות לבתי ספר על-יסודיים

ב. בגרות לנבחנים חיצוניים

מועד הבחינה: קיץ תשע"א, 2011

מספר השאלון: 213,011106

הבנה, הבעה ולשון

לעולים חדשים – שאלון ב'

יחידת לימוד אחת

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שלוש שעות.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק א – הבנה והבעה – 50 נקודות

פרק ב – תחביר – 25 נקודות

פרק ג – מערכת הצורות ותקינות:

חלק I שאלות חובה – 15 נקודות

חלק II שאלות בחירה – 10 נקודות

סה"כ – 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: (1) יש לענות על כל השאלות במחברת הבחינה.

(2) יש להקפיד על כתב ברור, פיסוק הגיוני ושמירה על כללי הדקדוק.

(3) אין להשתמש במילון.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב ב**טיוטה** (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

ב ה צ ל ח ה !

/המשך מעבר לדף/

פרק א – הבנה והבעה (50 נקודות)

בפרק זה שלושה קטעים.

קרא אותם, וענה על כל השאלות שאחריהם לפי ההוראות.

קטע א'

תחיית הלשון העברית – האומנם נס?

העברית היא לשון עתיקה בת כ-3000 שנה. הדיבור בה פסק באמצע המאה השנייה לספירה, כאשר היהודים איבדו את עצמאותם. מאז הלשון העברית נחשבת ללשון "מתה". לפני כ-120 שנה הפכה העברית ללשון חיה, מודרנית, שמשמשים בה גם בדיבור וגם בכתובה. שינוי זה נחשב בעיני רבים לתופעה 5 שהיא למעלה מן הטבע, לנס.

מהו ההסבר לתופעה זו?

אחד ההסברים שהחוקרים הציעו לתופעה הוא שהעברית מעולם לא נעלמה לגמרי: יהודים התפללו בעברית שלוש פעמים ביום; בספרד של ימי הביניים כתבו מְשֻׁפָּלִים יהודים את שירתם בעברית; כמו כן השפה העברית שימשה 10 במהלך הדורות שפת תקשורת בין יהודים מארצות שונות.

אך דברים אלה עדיין אינם מסבירים איך חזרה העברית להיות שפת דיבור של עם שלם. נראה כי כוח הרצון של דור החלוצים, שעלו לארץ במאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20, הוא ההסבר לכך. צעירים אלה החליטו להתחיל את חייהם מחדש בארץ האבות, ועשו מאמץ גדול כדי להגשים את החלום הזה. 15 הם עזבו את ביתם, ויתרו על השפה שבה דיברו, ועלו ארצה כדי לחפש את ה"שורשים" שלהם. השפה העברית הייתה אחד השורשים האלה.

בעזרת המאמץ וכוח הרצון של החלוצים התאפשרה תחיית העברית. לכן טוענים חוקרי לשון כי תחיית העברית איננה נס, כי אם תוצאה של מעשי אדם.

(מעובד על פי מ' מישור, "תחיית הלשון – האומנם נס?", **לשונונו לעם**, תש"ן)

ענה במחברתך על חמש השאלות 1-5.

1. בשורות 4-5 כתוב: "שינוי זה נחשב בעיני רבים לתופעה שהיא למעלה מן הטבע, לְנִס". מדוע תחיית העברית נחשבה לנס? (2 נקודות)

2. האם נעשה שימוש בעברית אחרי שהיא הפסיקה לשמש שפת דיבור יום-יומי? הבא לדברך שתי הוכחות מקטע א'. (4 נקודות)

3. א. בשורות 2-3 כתוב: "מאז הלשון העברית נחשבת ללשון 'מתה'". למה הכוונה במילה מאז במשפט? (2 נקודות)

ב. בשורה 16 מוזכרת המילה "שורשים". מה הם השורשים שהכותב מתכוון אליהם? (2 נקודות)

4. א. כותרת הקטע היא "תחיית הלשון העברית – האומנם נס?" מה פירוש המילה תחייה במשפט? העתק למחברתך את התשובה הנכונה. (2 נקודות)

(1) פֶּלֶא

(2) חיים

(3) התקוממות

(4) התחדשות

ב. בשורות 13-14 כתוב: "צעירים אלה החליטו להתחיל את חייהם מחדש בארץ האבות, ועשו מאמץ גדול כדי להגשים את החלום הזה". לפניך ארבעה משפטים.

העתק למחברתך רק את המשפט שאפשר להשלים בו את הפועל להגשים. (2 נקודות)

(1) חשוב _____ את כל מקצועות הלימוד.

(2) כל אחד היה רוצה _____ את התקוות שלו.

(3) במהלך החיים אנשים צריכים _____ בעיות רבות.

(4) יש מקרים שבהם אסור _____ אחר הוראות.

5. בסוף הקטע כתוב שחוקרי לשון טוענים שתחיית העברית איננה נס. נמק את טענתם של חוקרי הלשון, על פי הקטע. (4 נקודות)

קרא את קטע ב', וענה על השאלות 6-10 שאחריו.

קטע ב'

דוגמה אישית

מִחֲיֵי השפה העברית במאה ה-19 נתקלו בקשיים רבים כאשר ניסו להגשים את החזון שלהם. הדיבור בעברית לא היה טבעי וגם לא נוח, כי היו חסרות בה מילים רבות. למרות כל הקשיים החליטו מחיי העברית לדבר רק עברית, אפילו עם בני משפחתם. הם הבינו שהדרך הטובה ביותר להפיץ את השפה היא לשמש דוגמה אישית. לכן, למשל, העיתונאי והמורה אליעזר בן-יהודה לא הסכים שבנו איתמר ישחק עם ילדים שלא דיברו עברית. בן-יהודה חשש שאם בנו ידבר בשפה זרה, הדבר יפגע ביכולת שלו לדבר עברית.

מוסדות חינוך

מחיי השפה העברית נעזרו אפילו בילדים בגיל הגן לשם הפצת השפה. הם דרשו שכל מוסדות החינוך היהודיים ילמדו בעברית את כל מקצועות הלימוד. בהתחלה כולם היו "חצי אילמים". גם למורים וגם לתלמידים היה קשה להשתמש בעברית: באותה תקופה עוד לא הומצאו מונחים מדעיים בעברית, כמו כן לא היו בעברית ספרי לימוד, משחקים, סיפורים ושירים לילדים. במשך הזמן התגברו גם המורים וגם התלמידים על הקשיים האלה: הומצאו מילים ומונחים בעברית, נכתבו ספרי לימוד וספרי קריאה בעברית, והמורים והתלמידים התרגלו להשתמש בשפה העברית בכל מקצועות הלימוד.

מילון עברי

אחד הקשיים העיקריים בהפיכת העברית ל"שפה של כולם" היה המחסור במילים עבריות לשימוש יום-יומי. אליעזר בן-יהודה ניסה לפתור את הבעיה הזאת. הוא כתב את המילון המפורסם שלו – "מילון העברית הישנה והחדשה". מילון זה כולל 16 כרכים ובהם מילים עבריות ממקורות שונים, וכן פירושים והגדרות למילים אלה. המילון כולל מילים עבריות עתיקות וכן מילים שחידש בן-יהודה כדי להתאים את הלשון לחיים המודרניים. למילים רבות מהתנ"ך נתן בן-יהודה משמעות חדשה ומודרנית. לדוגמה למילה "אקדח", שבתנ"ך פירושה "אבן יקרה", הוא נתן משמעות חדשה: "כלי ירי".

(מעובד על פי י' פלמן, "אליעזר בן-יהודה ותחיית הלשון העברית", **לשונונו לעם**, תש"ן)

ענה במחברתך על חמש השאלות 6-10.

6. בשורות 1-2 כתוב: "מִחֲזֵי השפה העברית במאה ה-19 נתקלו בקשיים רבים כאשר ניסו להגשים את החזון שלהם".
מהי המשמעות של המילה **חזון** במשפט?
העתק למחברתך את התשובה ה**נכונה**. (2 נקודות)
- (1) נוף יפה ומעורר התלהבות
 - (2) שאיפה שרוצים שתתמלא
 - (3) דמיון יצירתי ומקורי
 - (4) מחזה מעורר התרגשות
7. מדוע המורים והתלמידים מתוארים בקטע ב' כ"חצי אילמים"? (3 נקודות)
8. המילון של בן-יהודה נקרא "מילון העברית הישנה והחדשה".
לפי קטע ב', מהי העברית הישנה ומהי העברית החדשה? (3 נקודות)
9. העתק למחברתך את הכותרת המתאימה ביותר ל**שלושת החלקים** בקטע ב'. (3 נקודות)
- (1) דוגמה אישית להגשמת החזון של תחיית העברית
 - (2) מוסדות לימוד שקמו כדי להגשים את חזון תחיית העברית
 - (3) החדרת העברית לבתי הספר כדי להגדיל את מספר דובריה
 - (4) דרכים שונות להגשמת החזון של תחיית השפה העברית
10. בסוף קטע א' (בעמוד 2) כתוב: "בעזרת המאמץ וכוח הרצון של החלוצים התאפשרה תחיית העברית".
הבא מקטע ב' **שת** דוגמאות המוכיחות זאת. (3 נקודות)

קרא את קטע ג', וענה על שאלה 11 שאחריו.

קטע ג'

"גדוד מגני השפה" הוא ארגון שהקימו תלמידים מגימנסיה הרצליה בעזרת מוריהם ב-1923. ארגון זה יזם פעילויות מסוגים שונים, שהמטרה שלהן הייתה להגן על העברית ולהפוך אותה לשפת הדיבור העיקרית בחיי היום-יום בארץ-ישראל. אחת הפעולות שעשו הייתה פנייה אל הנוסעים בתחבורה הציבורית בתל-אביב באמצעות פָּרוֹז, ובו דרישה להשתמש רק בעברית כשפת תקשורת עם הנהגים.

ענה במחברתך על שאלה 11.

11. **א.** מדוע חברי "גדוד מגני השפה" דרשו מהנוסעים בתחבורה הציבורית לדבר עם הנהגים רק עברית? (2 נקודות)
- ב.** כיצד, לדעתך, היו מגיבים היום הנוסעים בתחבורה הציבורית על הדרישה לדבר ביניהם רק עברית? נמק את דברך. (4 נקודות)

הבעה (12 נקודות)

ענה במחברתך על שאלה 12.

12. דוגמה אישית

כתוב חיבור (10-15 שורות), ובו **הבע** את עמדתך בשאלה אם השימוש בדוגמה אישית הוא אמצעי יעיל להשיג מטרות בחיים. **נמק** את עמדתך, **ובסס** אותה על דוגמאות מניסיוןך האישי או על דוגמאות מההיסטוריה.

פרק ב – תחביר (25 נקודות)

ענה על חמש השאלות 13-17 (לכל שאלה – 5 נקודות).

13. לפניך שלושה משפטים. קרא אותם, וענה על הסעיפים א-ג שאחריהם.

- (1) הודות למאמץ של החלוצים והודות לכוח הרצון שלהם התאפשרה תחיית העברית.
(2) הדיבור בעברית לא היה טבעי כי היו חסרות בה מילים רבות.
(3) באותה התקופה היה מחסור במילים בעברית לשימוש יום-יומי, לכן בן-יהודה כתב את מילונו המפורסם.

- א.** העתק למחברתך שני משפטים: משפט איחוי (מחובר) אחד ומשפט מורכב אחד.
ב. במשפט האיחוי סמן את האיברים, ובמשפט המורכב סמן את הפסוקית.
ג. באחד המשפטים יש חלק כולל. העתק את החלק הכולל למחברתך, וציין את תפקידו התחבירי.

14. לפניך משפט. קרא אותו, וענה על הסעיפים א-ב שאחריו.

בנו של אליעזר בן יהודה החליט לשנות את שמו מבן-ציון לאיתמר לאחר מות אמו, משום שהיא סיפרה לו על הרצון לקרוא לו איתמר על שם עץ התמר המסמל את הציונות.

- א.** פרק את המשפט לשלושה משפטים פשוטים, וסדר אותם בסדר הגיוני.
ב. כתוב את המשפט במבנה של משפט איחוי בקשר של סיבה ותוצאה. התחל את המשפט במילים:
אמו של איתמר בן אבי' _____.

15. השלם את המקומות החסרים בקטע שלפניך באמצעות מילות הקישור המתאימות מן

הרשימה: בעקבות, בעקבות זאת, כדי, כתוצאה מכך, כאשר

בשנת 1913 התנהל בארץ מאבק שנקרא "מלחמת השפות". המאבק החל (1) חברת "עזרה" החליטה להקים בחיפה את הטכניון, וקבעה ששפת הלימוד בו תהיה גרמנית.
(2) החלטה זו עזבו מורים ותלמידים רבים את בתי הספר שניהלה החברה. (3)
נוצר לחץ על הוועד הציוני לשנות את המצב. (4) להביא לשינוי המצב הוקם בית הספר היראלי, וכל המורים והתלמידים שעזבו את בתי הספר של חברת "עזרה" עברו אליו. (5) נכנעה החברה והחליטה שהלימודים לא יתקיימו בגרמנית אלא בעברית.

16. לפניך שני זוגות של משפטים, א-ב. חבר כל זוג באמצעות מילת קישור מתאימה.

א. (1) בדרכו של בן-יהודה עמדו קשיים רבים.

(2) בן-יהודה זכה להקים את הבית הראשון שבו דיברו רק עברית.

ב. (1) בן-יהודה חשש שבנו לא ידבר עברית.

(2) בן-יהודה לא אפשר לבנו לשחק עם ילדים אחרים.

17. בקטע שלפניך חסרים חמישה אוגדים. העתק למחברתך את המספרים (1)-(5), וכתוב ליד

כל מספר את האוגד החסר (הפועל "להיות" בעבר או בעתיד).

אליעזר בן-יהודה רצה שהחֲזָרָה של העם היהודי לארצו ותחיית הלשון העברית

(1) חלק מהתחייה הלאומית השלמה של העם היהודי.

הוא דרש שהשפה בכל בית יהודי (2) עברית, כמו בביתו

שלו. הוא גם דרש שבמוסדות החינוך בארץ ילמדו רק בעברית. אולם

ההוראה בעברית (3) כרוכה בקשיים רבים, כמו מחסור במילים

ומונחים ומחסור בספרי לימוד בעברית.

בתחילה המורים (4) "חצי אילמים", אבל במשך הזמן הם הצליחו

להתגבר על קשיי השפה. נראה כי פעילותו של בן-יהודה ונחישותו

(5) בין הגורמים העיקריים לתחיית השפה העברית ולהפצתה.

פרק ג – מערכת הצורות ותקינות (25 נקודות)

בפרק זה שני חלקים:

חלק I: שאלות חובה 18-19 (15 נקודות)

חלק II: שאלות בחירה 20-23 (10 נקודות)

חלק I: שאלות חובה (15 נקודות)

ענה במחברתך על שתי השאלות 18-19.

18. בסעיפים א-ה שלפניך יש פעלים או שמות מודגשים.

כתוב במחברתך את השורש של כל מילה מודגשת, והשלם את החסר, על פי ההקשר (פועל או שם פעולה מאותו שורש). (10 נקודות)

א. תלמידים מגימנסיה הרצליה הִקִּימוּ את "גדוד מגני השפה".

השורש של המילה הִקִּימוּ הוא: _____.

_____ בתי ספר שבהם שפת הלימוד היא עברית לוותה בקשיים רבים.

ב. אחת מהדרכים להתאים את הלשון לזמן המודרני הייתה הִדְוֵשׁ מילים שמקורן בתנ"ך.

השורש של המילה הִדְוֵשׁ הוא: _____.

בן-יהודה _____ מילים עתיקות.

ג. בן-יהודה קָתַב את "מילון העברית הישנה והחדשה".

השורש של המילה קָתַב הוא: _____.

_____ המילון הייתה כרוכה במאמצים רבים.

ד. בן-יהודה חשב ש הוֹסְפָה של מילים חדשות לשפה היא צורך חיוני.

השורש של המילה הוֹסְפָה הוא: _____.

באותה תקופה _____ מילים רבות לשפה העברית.

ה. חברי "גדוד מגני השפה" ניסו לְשַׁכְנֶע את הנוסעים בתחבורה הציבורית לדבר רק עברית.

השורש של המילה לְשַׁכְנֶע הוא: _____.

לא כל הנוסעים _____ לדבר רק עברית.

19. לפניך קטע, ובו מילים מודגשות. קרא את הקטע, והשלם את הטבלה שאחריו.
(5 נקודות)

בתחילת המאה ה-20 היו חסרות מילים רבות בעברית. מושגים שאנו רגילים לומר היום במילה אחת נאמרו לפעמים בצירוף של כמה מילים. כך, לדוגמה, היו אומרים "מְחֶסֶה מְמָטָר" בְּמָקוֹם **מְטָרָה**, או "בית מועצת העיר" במקום **עִירָה**.
איתמר בן אב"י המציא מילים רבות בעברית, כמו **אופֵנוֹעַ**, **מְכוֹנִית**, **תְּקָדִים**.

העתק למחברתך את הטבלה שלפניך, והשלם בה את חמש המילים המודגשות בקטע.

שורש + משקל	בסיס + צורן סופי	בסיס + בסיס

חלק II: שאלות בחירה (10 נקודות)

ענה במחברתך על שתיים מהשאלות 20-23 (לכל שאלה – 5 נקודות).
את השאלות תוכל לבחור מתחום **הפועל**, מתחום **השם** או משניהם, כרצונך.

הפועל

20. בקטע שלפניך חסרים חמישה פעלים.
העתק למחברתך את המספרים (1)-(5), וכתוב ליד כל מספר את הפועל המתאים, לפי השורש שבסוגריים (הקפד על שימוש נכון בבניין, בזמן ובגוף).

בתקופת התחייה היו חסרות מילים עבריות רבות. אליעזר בן-יהודה (1) (ב-י-נ) שמחסור זה עלול (2) (ס-כ-נ) את הצלחת התוכנית להחייאת העברית.
הוא (3) (ר-ג-ש) בזה כאשר ניסה לדבר עברית עם משפחתו, ולכן (4) (ת-ח-ל) לחדש מילים. לשם כך הוא הקים ועדה של מומחים במקצועות שונים כדי ש (5) (ע-ז-ר) לו למצוא מילים עבריות למושגים בתחומים שונים.

21. במשפטים שלפניך מודגשות חמש צורות בינוני.
העתק למחברתך את האותיות א-ה, וכתוב ליד כל אות אם צורת הבינוני במשפט היא **פועל** או **שם תואר** או **שם עצם**.
- א. בימי הביניים ה**משפילים** היהודים בספרד כתבו את שירתם בעברית.
ב. כל דוברי העברית **משתמשים** כיום במילים שחדש בן-יהודה.
ג. בן-יהודה **מסתמך** בחידושויו בין היתר על לשון התנ"ך.
ד. כדי להתגבר על קשיי השפה כתב בן יהודה את מילונו ה**מפרסם**.
ה. המילון **כולל** 16 כרכים, ובהם מילים עבריות ממקורות שונים.

השם

22. בקטע שלפניך חסרים חמישה שמות.
העתק למחברתך את המספרים (1)-(5), וכתוב ליד כל מספר את השם המתאים, לפי השורש שבסוגריים.

"גדוד מגני השפה" נוסד בשנת 1923 בעקבות ה (1) (א-ב-ק) על שפת ה (2) (ל-מ-ד) בבתי הספר ונטייתן של קבוצות עולים להמשיך להשתמש בלשון המוצא שלהן. מחיי השפה העברית חששו כי ה (3) (ע-מ-ד) של העברית כשפת דיבור נמצא ב (4) (ס-כ-נ).
קבוצה של תלמידים מגימנסיה הרצליה הקימה את הגדוד בשל ה (5) (ר-צ-י/ה) להשליט את הלשון העברית בכל תחומי החיים.

23. א. לפניך שלוש מילים:
אֲדָמָה, נִזְלָה, רִכְכָּה
(1) מהי דרך התצורה המשותפת לשלוש המילים?
(2) איזו מילה יוצאת דופן מבחינת המשמעות?
(3) מהי המשמעות המשותפת לשתי המילים האחרות?
- ב. לפניך רשימת מילים:
סִפְרוֹן, סִפְרוֹת, סִפְרִיָּה, סוֹפֵר
העתק למחברתך את המילה שנוצרה באותה הדרך כמו המילים בסעיף א.

בהצלחה!